

Nigoraxon BAXODIROVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktranti
E-mail: baxodirovanigora94@gmail.com

NamDu dotsenti PhD D.M. Sarimsakova taqrizi asosida

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI PRODUKTIV KO'NIKMALARINI O'QITISHDA PRAGMATIK YONDASHUV

Аннотация

Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida produktiv ko'nikmalarni rivojlantirish uchun pragmatik yondashuvdan foydalanishning ahamiyati tahlil etiladi. Pragmatik yondashuvning produktiv ko'nikmalarni rivojlantirishdagi o'zini tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan holda yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Produktiv ko'nikmalar, gapirish, yozuv, pragmatika, pragmatik yondashuv.

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ПРОДУКТИВНЫМ НАВЫКАМ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация

Эта статья показывает, насколько важен прагматичный подход при обучении продуктивным навыкам в средних школах. Поскольку разговорная речь является одним из важных навыков не только для общения, но и для уровня владения языком учащихся. Данное исследование посвящено тому, чтобы показать эффективность данного подхода в обучении говорению на уроках EFL. Для получения надежных результатов использовались методы анализа и синтеза.

Ключевые слова: Продуктивные навыки, говорение, письмо, прагматика, прагматический подход.

PRAGMATIC APPROACH TO TEACHING ENGLISH LANGUAGE PRODUCTIVE SKILLS AT SECONDARY SCHOOLS

Annotation

This article illustrates how pragmatic approach is important in teaching productive skills at secondary schools. As speaking is one of the important skills not only for communication but it can also learners' language proficiency level. This research is devoted to show efficiency of this approach in teaching speaking in EFL classes. Analysis and synthesis research methods have been utilized to provide reliable results.

Key words: Productive skills, speaking, writing, pragmatics, pragmatic approach.

Kirish. Bugungi kunda rivojlangan davlatlar tajribasidan ma'lumki, chet tillarni mukammal bilish nafaqat inson uchun balki yurt iqboliga uchun ham ahamiyatlidir. Chunki chet tilini bilish o'rganish inson nafaqat nazariy bilimlar bilan qurollandi balki, ma'naviy va axloqiy jihatdan ham kamol topib boradi. Chet tillarini o'rganishga mustaqillikka erishganimizdan so'ng har tarflama e'tibor berila boshlandi. Chet tillarini mukammal egallash uchun qator shart-sharoitlar yaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2022-yil 19-yanvarda qabul qilingan "Xorijiy tillarni o'rganishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 34-sonli qarori [1] hamda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 20-yanvar kuni maktablarda xorijiy tillar va kasb o'rgatish bo'yicha o'tkazilgan yig'ilishida "Maktabdan kasb va tilni bilib chiqqan bola jamiyatimizning katta yutug'i, bilmagani muammo" deya ta'kidlashlari ham bugungi kunda chet tilini o'rganish va bilish qanchalik ahamiyatli ekanini ko'rsatmoqda.

Chet tillarni o'rganishda produktiv ko'nikmalar o'qitilishi biroz qiyin bo'lgan nutq faoliyati turlaridan ekani sir emas. Mazkur maqola aynan ingliz tilini o'rganish jarayonida produktiv ko'nikmalar: gapirish va yozuv, uning ahamiyati va uni o'rta maktablarda gapirish va yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonidagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Chet tilini o'rganishda produktiv ko'nikmalar o'rgatish ahamiyati va muammolarini ko'plab dunyo va mamlakatimiz olimlari xususan, B. Douglas, D. Nunan, J.Jalolov, O'.Hoshimov, I.Yoqubov [7] va boshqalar; pragmatika va pragmatik yondashuvni o'z asarlarida mufassil yoritgan olimlardan G.N. Leech, S.K. Levinson, N. Ishiara, Ch. Ireland, G.R. Vlasyan, Y.Y. Xlistunova, N.N. Ulyanova, Sh.Safarov [11] va boshqalarni misol keltirishimiz mumkin.

Inson hayotini kommunikatsiyasiz tasavvur etish juda qiyin. Gapirish yoki yozish orqali fikrlarini o'z egalari tomon

yo'llash bu har bir kishining hayotiy ehtiyojidir. Chet tillarini o'rganish chog'ida ham gapirish va yozuv atalmish nutq faoliyati turlariga alohida e'tibor beriladi. Negaki, ularni egallash g'oyat muhim bo'lishi bilan birgalikda, bu jarayonda birmuncha qiyinchiliklarni yengib o'tish o'qituvchi va o'quvchidan birday mehnat talab etadi. Metodist olimlar gapirish va yozuv ko'nikmalari produktiv ko'nikmalar, tinglab tushunish va o'qish esa retseptiv ko'nikmalar deya ta'riflaydilar.

Gapirish boshqa nutq faoliyati turlari bilan chambarchas rivojlanadi. "O'quvchi, talabada tinglab tushunish ko'nikmasi qanchalik yaxshi egallanilgan bo'lsa, gapirish ham shuncha tezlik bilan rivojlanadi, aks holda teskarisi bo'ladi. Inglizcha ma'lumotni qabul qila olgan o'quvchi, talaba ingliz tilida uning mazmuniga moslashtirib ma'lumot beradi. O'quvchi, talaba mazmunni tushuna olmasa, javob qaytarishi qiyin. Tinglab tushunishda ma'lumot qabul qilinib, ichki nutq sodir bo'lsa, gapirishdan oldin ichki nutq, so'ng tashqi nutq yuzaga chiqadi" [3]. Bundan kelib chiqadiki, bir nutq faoliyati turini boshqasining yordamisiz rivojlantirish mushkul.

Yozuv fikrlarni izchil ravishda yozma ravishda ifoda etishdir.

"Yozma nutq boshqa reproduktiv nutq faoliyati turi - gapirish zaminida, ya'ni uning lisoniy materiali va mavzulari doirasida shakllanadi. Yozma nutq tegishli xususiy malakalarga asoslanadi. Yozuv (ya'ni yozma nutq) malakalari quyidagi ko'nikmalardan tashkil topadi: (1) husnixat ko'nikmasi; (2) imlo ko'nikmasi; (3) tuzish (yozma fikr bayon etishmaqsadida gaplarni birlashtirish) ko'nikmasi; (4) yozuvning leksik va grammatik ko'nikmalari kabilar"[2]. Har bir nutq faoliyatini o'rgatish chog'ida qandaydir qiyinchiliklar kelib chiqishi tabiiy. Aynan yozuvni o'rgatish jarayonida paydo bo'ladigan qiyinchiliklarni O'.Hoshimov va I.Yoqubovlar quyidagicha tasniflagan(1-rasmga qarang).

Ekstralingvistik qiyinchiliklar quyidagilar:

- O'quvchi, talabalarni yozishga tayyorligi;
- Yozuv o'tkazilayotgan vaziyatni tayyorligi;
- Yozish uchun vositalarning mavjudligi (daftar, ruchka, kitob);
- O'qituvchining tayyorligi;
- O'qituvchining yozishni, ayniqsa, yozma ishlarni o'tkazish metodikasi;
- Mashq, yozma ishlarni o'quvchi, talabaning bili-miga mos holda tuzilganligi.

Lingvistik qiyinchiliklar

- Harflarni bosma yozmachasini to'g'ri yozabilishlik;
- Harf birikmalarini to'g'ri yozabilishlik;
- So'zlarni xatosiz yozish, ularni ma'nosini bilish;
- So'zlar orqali grammatika nuqtai nazaridan gaplar tuza bilishlik.

1-rasm. O'.Hoshimov va I.Yoqubovga ko'ra yozuvni o'rgatish qiyinchiliklari

Gapirish va yozuv ikkisi ham produktiv ko'nikmalar ya'ni fikr ifodalashning ikki usulidir. Biroq, o'xshash taraflari bilan birga ularning fikr ifodalashda farqlari talaygina. Ikkisining ham o'ziga yarasha qiyinchiliklari va imkoniyatlari mavjud.

1-jadval

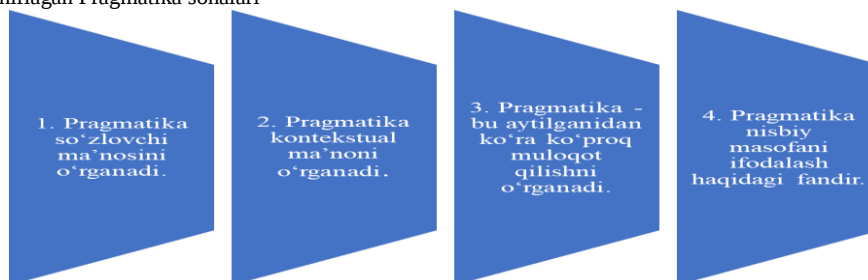
Yozuv va gapirish nutq faoliyati turlarining umumiy farqlari

Gapirish	Yozuv
Eshitiladi	Vizual;
Vaqtinchalik; darhol qabul qilinadi;	Doimiy; kechiktirib qabul qilinadi;
Prosodiya(ritm, urg'u, intonatsiya);	Punktuatsiya;
Darhol fidbek olinadi;	fidbek kechiktirib beriladi yoki umuman yo'q;
Rejalashtirish va tahrirlash imkoniyati cheklangan.	cheksiz rejalashtirish, tahrirlash va qayta ko'rib chiqish imkoniyati.

Tadqiqot metodologiyasi. Chet tili o'qitish metodikasida tadqiqotlar bugungi kunda jadal olib borilmoqda. Bu o'z navbatida uni yanada rivojlantirish imkoniyatini berishi shubhasizdir. Produktiv ko'nikmalar, uning xususiyatlari uni o'qitish va aynan pragmatic yondashuv asosida o'rganish olimlar nazaridan chetda qolmagan. Ushbu maqolada olimlarning mazkur masalalardagi fikrlarini tahlil etish va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda nafaqat tilshunoslik sohasida balki, chet tili o'qitish metodikasida ham juda e'tibor berilayotgan atamaga aylanib bormoqda. Samarali muloqotga erishish uchun til haqidagi nazariy bilimlarning o'zi yetmasligi

2-rasm. G. Yule tasniflagan Pragmatika sohalari

Ingliz tilini o'qitish jarayonida pragmatik yondashuv o'quvchilarni real-hayot bilan bog'liq jarayonlarga tayyorlash maqsadida tilni kontekstlarda amaliy o'rgatish g'oyasini ilgari suradi. "Og'zaki nutqni o'rgatish jarayonida pragmatik yondashuv o'quvchilarning gapirish ko'nikmalarini yaxshilash maqsadida gapirish amaliyotini ilgari suradi. Bu yondashuv o'quvchilarni til birliklari va iboralarini berilgan vaziyat hamda muloqot jarayoniga munosib qo'llashga o'rgatadi. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar o'quvchilar til nazariyalarini to'g'ridan-to'g'ri og'zaki yoki yozma ravishda turli kontekstlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Muloqot jarayonida so'zlovchi, maqsad, kontekst va vositalar so'zlarni tanlashga ta'sir etuvchi omillardan hisoblanadi, shuning uchun ham maktablarda gapirishni o'rgatishga alohida e'tibor berish kerak" [6]. O'quvchilar o'rgangan til birliklarni amaliyotlarda qo'llash orqali ya'ni turli dialoglar, rolli o'yinlar kabilar vositasida mashq qiladilar. Turli nutq aktlari, masalan, so'roq, kechirim so'rash, iltimos, shikoyat qilish kabilarni amalda qo'llaydilar. Allison

mumkin. Chunki ma'lum vaziyatda so'zlovchining fikrlarini va uning aynan nima demoqchi ekanligini bilish uchun aynan gapirilayotgan vaziyatda bo'lish yoki u haqida habardor bo'lish muhimdir. "Pragmatika -tildan foydalanishga bog'liq holda ma'noni tizimli o'rganadi. Pragmatikaning markaziy mavzulariga implikatura, pressuppozitsiya, nutq aktlari va deyxis kiradi"[8]. Ya'ni so'zlovchi gapirayotgan paytda aniq aytilmagan fikrlarni ham tinglovchi tahmin asosida bilib olishi yoki malum kontekstga mos ravishda eng to'g'ri nutq aktlaridan foydalanishi mumkin. G.Yule[14] pragmatikaning to'rtta sohasi borligini ta'kidlaydi (2-rasmga qarang):

(Irelandda) ta'riflashicha, "yozuvda pragmatik yondashuv kontekstual imkoniyatlar va cheklavlarni inbatga olishdir", Ireland esa, "yozuvda pragmatik yondashuvni o'rganuvchiga ma'lum muassasa tomonidan talab qilinadigan normalarga asosan yozishni o'rgatish deb aytadi"[9]. "Til o'rganishda, ayniqsa gapirishni o'rganishda, tegishli til kompetensiyasiga erishish nafaqat tilni tizimli o'rganish orqali amalga oshiriladi, balki tildan tashqarida ko'pincha muloqot jarayoniga ta'sir qiluvchi jihatlarni o'rganish orqali ham amalga oshirilishi kerak. Pragmatik yondashuv bilan talabalar og'zaki va yozma nutqning amaliy shartlariga yaqinlashtiriladi. Shunday qilib, pragmatik yondashuvdan foydalangan holda nutq ko'nikmalarini o'rganish faol ta'limni yaratishda, ayniqsa, sinfda va sinfdan tashqarida o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini oshirishda juda samarali hisoblanadi"[5].

Xulosa. Yuqoridagilardan kelib chiqib shunday xulosa qilish mumkinki, insoniyat uchun g'oyat muhim ahamiyat kasb etuvchi gapirish va yozuv ko'nikmalari xorijiy tillarni egallash

chog'ida ham alohida e'tiborga molik. Ularni o'rganish chog'ida bir nechta: tilga bog'liq yoki tilga bog'liq bo'lmagan qiyinchiliklar kelib chiqadi. Ularni oldini olish uchun esa, o'qituvchi to'g'ri yondashuv va metodlarni tanlay olishi lozim. Pragmatik yondashuvdan ya'ni tilni egallashning amaliy

yondashuvdan foydalanish natijasida esa, hayotiy vaziyatlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muloqot qiyinchiliklarini oldini olishga yordam beradi va maqsadli tilni o'rganish chog'ida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirib borishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-yanvardagi "Xorijiy tilarni o'rganishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi 34-sonli qarori.
2. Jalalov J.J. Chet tili o'qitish metodikasi Foreign Language Teaching Methodology M. -T.. O'qituvchi, 2012 P.429 236 b.
3. Xoshimov O., Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. – T.: "Sharq", 2003. P.301 140 bet
4. Safarov S. Pragmalingvistika. -Toshkent , 2008.
5. Al-Pansori, M. J. (2016). Implementasi Pendekatan Pragmatik Dalam Pembelajaran Keterampilan Berbicara Di Sekolah. Premiere Educandum : Jurnal Pendidikan Dasar Dan Pembelajaran, 4(02), 216–226. <https://doi.org/10.25273/pe.v4i02.320>.
6. Anita, Selnistia Hidayani, Khairil Razali, Ani Nuraeni Silfani. (2023).A Pragmatic Approach In Teaching Speaking Skills for Vocational High School Students. Loquen: English Studies Journal. (67-74). DOI:10.32678/loquen.v16i1.876267.
7. Brown, H. Douglas. (2000)Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Longman.
8. Huang, J (2007). Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.
9. Ireland, Ch. J. & Caterall, S.J. (2010). Developing writing skills for international students: Adopting a critical pragmatic approach. Practice and Evidence of Scholarship of Teaching and Learning in Higher Education. Vol 5, no.2 (98-114) p.103.
10. Ishihara, N. & Cohen, A. D (2010). Teaching and Learning Pragmatics: Where Language and culture meet. Great Britain: Pearson Education Limited.
11. Leech, G. (1983). Principles of pragmatics. London: Longman.
12. Levinson, S.C. (1983). Pragmatics. Cambridge University Press.
13. Nunan, D. (2003). Practical English Language Teaching. Singapore: McGraw Hill. P.342 p. 48
14. Yule G. 1996. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press. P.107 p.3
15. Власян, Г. Р. (2010). Прагматический подход к изучению диалогической речи. Вопросы когнитивной лингвистики. № 2(023). (102-110).
16. Хлыстунова Ю.Ю. & Ульянова Н. Н. (2021). Прагматический подход к обучению иностранным языкам. Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков. Том 15. (280-285)